

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

обов'язково – або найбільш духовними, високохудожніми образами, або найбільш примітивними, навіть анти людськими” [5, 54].

Шкільний хор повинен сприяти успішному музичному вихованню школярів завдяки цікавому репертуару і високому рівню виконання. Він може стати художнім еталоном, до якого прагнуть інші учні. Зберігаючи і збагачуючи кращі народні традиції, здобутки національної культури, пісенна творчість якнайбільше сприяє формуванню особистісних якостей молодого покоління.

1. Бех І. Цінності як ядро особистості / Цінності освіти і виховання: Наук.-метод. зб. / За заг. ред. О.В. Сухомлинської, ред. П.Р. Ігнатенка, Р.П. Сеульського, упор. О.М. Павліченка. – К., 1997. – С. 8 – 11.

2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О.Вишневецький. – Дрогобич: Коло, 2006. – 608 с.

3. Гопкало Т. Вокально-хорові уміння як показник виконавського мистецтва / Т. Гопкало // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. Вип. 9 (19); редкол. В.П. Андрущенко та ін. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – С. 6 – 11.

4. Горбенко С. Дитяче хорове виховання в Україні: навч.-метод. посіб. для вчителів шк. різного типу, студ. та викл. вищ. мистецьких навч. закл. / С. Горбенко. – К., 1999. – 251 с.

5. Неменский Б. Мудрость красоты: О проблемах эстетического воспитания: Книга для учителя / Б. Неменский. – М.: Просвещение, 1987. – 196 с.

6. Хлебникова Л. Виховання музикою. Навчання і виховання шестирічних першокласників. Зб. ст. // Упор. Прищеп К., – К.: Рад. школа, 1990.

7. Щербань П. Проблеми сучасної освіти / П. Щербань // Літературна Україна. – 2006. – № 7.

8. Ярмо М. Сучасна загальна музична освіта: теоретичні основи. Монографія / М. Ярмо. – Дрогобич, 2012. – 188 с.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2017

УДК 78.03

Орися Білоус, старший викладач кафедри хорового співу факультету культури і мистецтв Львівського національного університету імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто хорове мистецтво в контексті розвитку української музичної культури, а також зроблено спробу проаналізувати його вплив на формування особистості. Висвітлено поняття “диригентська школа”.

Ключові слова: музична культура, хорове мистецтво, диригентська школа.

Літ. б.

Орися Білоус, старший преподаватель кафедры хорового пения факультета культуры и искусств Львовского национального университета имени Ивана Франка

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ХОРОВОЙ КУЛЬТУРЫ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены хоровое искусство в контексте развития украинской музыкальной культуры, а также сделана попытка проанализировать его влияние на формирование личности. Освещено понятие “дирижерская школа”.

Ключевые слова: музыкальная культура, хоровое искусство, дирижерская школа.

Orysyia Bilous, Senior Lecturer of the Choral Singing Department Faculty of Culture and Arts Lviv Ivan Franko National University

THE FEATURES OF SOCIAL FUNCTIONING OF CHORAL CULTURE IN UKRAINE

The article deals with the choral art in the context of Ukrainian musical culture, and attempts to analyze its impact on the identity formation. The author highlights the concept “a conductor school”.

Keywords: a musical culture, the choral art, a conductor school.

Постановка проблеми. Хорове мистецтво на Україні є невід’ємною складовою національної культури. Воно охоплює всі боки життя, впливаючи на

формування менталітету і тому має виховне значення. Історією доведено, що за певної орієнтованості та збільшення частки хорового співу у музично-культурному просторі суспільства

можна досягти суттєвих результатів щодо виховання не тільки музично-естетичних смаків слухацької аудиторії, але й в першу чергу формування морально-етичних орієнтирів соціуму. Тому, поряд із дослідженням суто спеціальних, професійних питань диригентсько-хорового мистецтва, перед митцями і науковцями постають проблеми соціального функціонування хорової культури у сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми хорового мистецтва знайшли широке висвітлення в музикознавчих працях Б. Асаф'єва, О. Бенч-Шокало, Н. Горюхіної, Н. Герасимової-Персидської, Г. Дзюби, Р. Дудик, А. Лашенка, Л. Мороз, О. Шреєр-Ткаченко, І. Ярошенко та ін. Особливе місце займають наукові розвідки Т. Булат, Л. Пархоменко, А. Терещенко, Б. Фільц, які ґрунтовно вивчали питання хорової творчості, а також дослідження Л. Мазепи, О. Шевчук, Н. Якименко, в яких, всебічно аналізується хорове життя найбільших культурних центрів України.

Метою статті. Висвітлити розвиток українського хорового мистецтва як складової національної культури. Проаналізувати проблеми соціального функціонування хорової культури у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні хорове мистецтво виходить на новий рівень, який характеризується зростанням духовності та національної свідомості. За період незалежності хорове мистецтво досягло нового художнього й національно-стилістичного звучання. Хоровий жанр, як жоден інший, завдяки глибоким кореням, міцним традиціям, а також доступності його виразових засобів широким верствам населення завжди перебував у полі зору композиторів та виконавців [1].

Українські хорові жанри розвивалися відповідно до історично-політичних умов, у яких перебувало музичне мистецтво, і національна культура загалом.

Сучасне розуміння культури у контексті соціальної історії розглядає її як систему життєвих орієнтацій людини. Культура – це сфера духовної, ціннісної, комунікативної організації суспільства, яка визначає норми поведінки, мислення, почуттів різних верств населення і націй в цілому [2, 78]. Для української національної культури основоположною базою є народна культура на основі якої поступово сформувалися професійні наука, література, мистецтво. Своєрідність української культури визначили також впливи географічних умов, особливості історичного шляху, а також взаємодія з іншими етнокультурами.

Україна ввійшла до храму світової культури з великим багатством народної поезії та мелосу. Найвищі художні досягнення хорової музики завдячують церковній культурі, оскільки християнська церква протягом багатьох віків була основним центром музичного професіоналізму.

На території Київської Русі церковна музика отримала розповсюдження разом з прийняттям християнства за візантійським зразком і, на відміну від західно-європейської, була вокальною.

Своєрідністю в цьому сенсі відзначався хоровий рух на Західній Україні, що зумовило і специфіку виконавської практики, і слухацької традиції, і потреби забезпечення виконавського репертуару. З ними пов'язаний і розвиток церковної хорової музики, в якій втілювались основні принципи опанування професійного музичного мистецтва.

Досліджуючи співочі традиції які існують на території України А. Іваницький дійшов висновку, що на Західній Україні існує своєрідна манера виконання, яка відрізняється від співочих манер, які існують в інших регіонах. Вокально-темброва традиція на Галичині та Поділлі охоплює всі три регістри – грудний, мікстовий та головний. Тоді як, у центральних регіонах України більше користуються грудним регістром, а в Наддніпрянській мікстовим звукоутворенням [4].

Великі можливості у процесі становлення та соціокультурної адаптації особистості має власне хорове мистецтво. Адже, як специфічний різновид людського мислення і діяльності, хорове мистецтво протягом тривалого історичного періоду більше за інші види мистецтва було широко й безпосередньо вплетене у процес матеріального і духовного життя людей і виконувало своє призначення в інтересах суспільства. У процесі “споживання” творів мистецтва відбувається становлення особистості, у якому отримують вираз найважливіші соціальні риси, що включають в себе систему зацікавленості та установок. Розвиток і вдосконалення особистості може призвести до якісних змін соціальних умов життя, формування нової культури, благоустрою суспільства. Будучи яскравим виразним втіленням ментальних особливостей, національного світогляду, філософських, релігійних, моральних, естетичних поглядів, панівних у той або інший історичний період, хорове мистецтво здійснювало вплив на духовний світ людини та її взаємовідносини у суспільстві, сприяло формуванню адекватного сприйняття соціуму, моральної позиції, позитивного ставлення до найкращих національних традицій і загальнолюдських цінностей.

Диригентсько-хорове мистецтво зазвичай розглядається дослідниками у так званому “чистому вигляді”, ніби у вакуумі, без залучення широкого контексту гуманітарних сфер діяльності людини: насамперед культурології, філософії музики, онтології творчості та психології музичного сприйняття, духовно-релігійних практик. Між тим, системний аналіз вимагає вивчення об’єкту не ізольовано від його середовища, а навпаки, в його контексті, в системі, елементом якої він є.

Розглядаючи диригентсько-хорове мистецтво як художній та соціокультурний феномен у його музично-естетичному та соціально-психологічному аспектах, ми аналізуємо питання сутності хормейстерської діяльності, унікальності мануальної техніки, специфіки публічної художньої діяльності диригента хору та хорового колективу, їх творчої взаємодії, і врешті решт – їх впливу на сучасне суспільство в обличчі публіки, що своєрідно сприймає мистецтво хорового співу.

Розгляд сучасних тенденцій виховання творчої молоді свідчить про внесення до освітніх процесів значних змін, покликаних наповнити навчання культуростворюючими, гуманістичними ідеями. Диригентсько-хорова освіта не є винятком. Йдеться про змістовне оновлення навчальних дисциплін, створення нових програм, апробацію нових методів та технологій, навіть, про інтенсивний перегляд і перебудову концепції освіти та виховання фахівця. Диригентсько-хорова педагогіка в сучасній Україні стає дедалі гнучкішою й глибшою, зберігаючи притаманну їй цілісну орієнтацію.

Створення системи теорії диригентської технології в сучасній хоровій освіті передбачає синтез цінних надбань в цій галузі представниками різних національних диригентських шкіл.

Наукові визначення поняття “школа” володіють кількома значеннями. Зокрема, “школа” осмислюється як: особливий напрямок у науці, який має свої оригінальні концепції та методи пізнання; колектив учених, що займається розробкою певної проблеми під єдиним кутом зору; виховання та навчання молодих послідовників за певними правилами та методиками [3].

У цілому, термін “школа” асоціюється передовсім з інституціями освіти й виховання. Незважаючи на принципову різницю в змісті, що вкладається в поняття “школа” в різних науках, мистецтвах і широкому спектрі педагогічних галузей, воно має й універсальний смисл, зумовлений єдністю культури.

Виходячи з етимології слова “культура” –

виховання, розвиток, шанування, Ж. Дедусенко твердить, що “школа”, як універсальна категорія, забезпечує дію трьох основних призначень культури, отже, диспонує трьома функціями: пізнавальною, комунікативною та дидактичною [2, 81]. Під пізнавальною функцією розуміється нагромадження, систематизація певного духовно-практичного досвіду, створення правил різних родів діяльності. Значення школи може мати локальний характер або продуктивно-ініціюючий, але і в тому, і в іншому випадку вона залишає свій слід в історії культури, забезпечуючи формування її пам’яті. Пізнавальна функція школи включає два аспекти: - зовнішній (напрацювання спрямовуються в соціокультурну практику); - внутрішній (досвід школи спрямовується у власний феномен).

Отже, “школа” взагалі, і хорова, зокрема, представляє наукову або художньо-практичну концепцію, яка містить у собі модель досконалого знання та вміння. Об’єктом пізнання школи виступає культура та колектив особистостей, що її складають.

Розглядаються чотири основні диригентські школи – *львівська, одеська, київська та харківська*. Кожна з шкіл має свої особливості: специфічні регіональні традиції від витоків, естетичні установки, звуковий еталон епохи, комплекс педагогічних принципів.

Народнопісенний стиль, який склався на території Західної України, на думку багатьох музикознавців, став важливим джерелом формування хорової школи в регіоні. *Львівська* диригентська школа представлена діяльністю її фундатора – М. Колесси, основні принципи диригентської педагогіки якого сформувалися внаслідок багаторічної діяльності митця як професора і завідувача кафедри оперно-симфонічного і хорового диригування Львівського вищого музичного інституту ім. М. Лисенка. Ця діяльність мала вагомий здобутки і сприяла виникненню в музичному мистецтві України однієї з провідних виконавських шкіл. В працях М. Колесси систематизовано викладено основні проблеми диригентської техніки. Ще в 1938 році у збірнику “Диригентський поради́к” він публікує наукову працю “Диригування”, яка є однією з перших спроб обґрунтування теоретичних засад диригентського мистецтва в українському музикознавстві. Найбільш повно погляди професора щодо технічного боку диригентського мистецтва висвітлено в ґрунтовній науковій праці “Основи техніки диригування”, яка стала теоретичною базою львівської диригентської школи. Диригентська школа М. Колесси представлена цілою плеядою майстрів музичного

мистецтва, серед яких керівники відомих художніх колективів – оперні, симфонічні та хорові диригенти С. Турчак, І. Гамкало, Р. Дорожівський, Я. Скибинський, Т. Микитка, Ю. Луців, А. Кушніренко, Б. Антків, І. Юзюк, Є. Вахняк, Л. Бобир та інші. Активна участь цих та інших музичних діячів в культурно-мистецькому процесі України свідчить про неабияку життєздатність львівської диригентської школи [5].

Феномен *одеської* хорової школи висвітлюється нерозривно з діяльністю професора К. Пігрова. Досліджуючи витоки цієї школи, науковець А.К. Мартинюк в праці “Диригентсько-хорові школи в Україні і освіті” відзначає, що “на її формування суттєво вплинули традиції петербурзької Придворної співацької капели, в регентських класах якої К. Пігров отримав блискучу музичну освіту” [6]. Педагогічна система К. Пігрова синтезувала кращі традиції російської і української хорових шкіл. Творча діяльність таких диригентів, як Д. Загрецький, В. Іконник, Г. Люзнов, П. Горохов, В. Шип, В. Луговенко, А. Авдієвський, С. Дорогий, А. Мархлевський, В. Газінський є свідченням життєдайності цієї школи.

Видатним явищем музичної культури України другої половини ХХ ст. стала *київська* диригентсько-хорова школа. Вагомі здобутки цієї мистецької школи пов’язані передусім з плідною діяльністю кафедри хорового диригування Національної музичної академії України ім. П.І.Чайковського. Багаторічна історія кафедри хорового диригування свідчить про спрямованість її роботи на розвиток передових ідей диригентсько-хорової освіти, вірність ідеалам самобутності національної хорової культури та її причетності до світового музичного процесу. Такі творчі позиції відзначали діяльність фундаторів київської диригентсько-хорової школи, видатних хорових диригентів та педагогів О. Кошиця, Г. Верьовки, В. Верховинця, М. Вериківського, О. Мінківського, Е. Скрипчинської. Джерелом формування київської диригентсько-хорової школи стала наукова і педагогічна діяльність Б. Яворського та П. Козицького. Сучасний період відзначено діяльністю М. Кречка, П. Муравського, О. Тимошенка, М. Берденникова, А. Лашенка, Л. Венедиктова, Є. Савчука.

Сучасні тенденції розвитку *харківської* диригентсько-хорової школи мають певні особливості щодо специфічних для регіону культурно-історичних, творчих традицій. Природне місцезнаходження регіону, яке відчуває вплив як зі Сходу, так і з Заходу, зумовлює неповторний феномен цієї школи, не дозволяючи

замикатися в суто регіональних рамках. Визначаються в розвитку вищої диригентсько-хорової освіти Харкова О. Перунов, К. Греченко, З. Заграничний, А. Бас-Лебединець, Ю. Кулик, В. Палкін, А. Мірошникова, З. Яковлева, С. Прокопов – провідні фахівці Харківської державної консерваторії (з 1963 р. – Харківський інститут мистецтв).

Отже, найвищим надбанням української музичної культури другої половини ХХ століття стали національні диригентсько-хорові школи. Огляд здобутків та напрацювань відомих вітчизняних шкіл дає підстави для висновку, що рівень, досягнутий ними в суто педагогічно-виконавських, функціонально-прикладних компонентах диригентського мистецтва водночас дозволяє усвідомити і всю складність та якісно новий рівень проблематики збереження і розвію хорового мистецтва, не лише як мистецької діяльності в традиційному її тлумаченні, але і як специфічної духовної практики.

Висновки. Введення людини до світу хорової культури набуває особливого значення, адже через неї закладаються основи культурного самовизначення, взаємовідносин людини і суспільства. Осягнення хорового мистецтва є одним з можливих шляхів осягнення культури свого народу, з чого й починається формування всебічно розвинутої особистості як найважливішої умови соціального становлення й самовизначення індивіда. Саме це і є причиною необхідності осмислення хорового мистецтва як феномену культури на сучасному етапі, осмислення механізмів впливу хорового мистецтва як культурно-історичного феномену на життєдіяльність українського суспільства.

1. Бенч-Шокало О.Г. *Український хоровий спів: Актуалізація звичаєвої традиції: Навч. посіб.* – К.: Ред. журн. “Укр. Світ”, 2002. – С. 15 – 82.

2. Дедусенко Ж. “Школа” в системі гуманітарних наук / Ж. Дедусенко // *Теоретичні та практичні питання культурології: збірник наукових статей.* – Запоріжжя: [б. в.], 2000. – Вип. 3. – С. 79 – 87.

3. Зербино Д. *Научная школа как феномен* / Д. Зербино. – К.: [б. и.], 1994. – 96 с.

4. Іваницький А.І. *Український музичний фольклор. Підручник для вищих учбових закладів.* – Вінниця: Нова книга, 2004. – 320 с.

5. Кияновська Л.О. *Галицька музична культура ХІХ – ХХ ст.: Навчальний посібник.* – Чернівці, 2007. – С. 2 – 205.

6. Мартинюк А.К. *Диригентсько-хорові школи в Україні і освіті // Теоретичні та практичні питання культурології: Зб. наук. статей. Вип. 3. – Запоріжжя: ЗДУ. 2000. – С. 106 – 112.*

Стаття надійшла до редакції 01.02.2017